

9. tematický okruh: Černá menzurální (francouzská) notace

9.1 Teoretické prameny

Philippe de Vitry: Ars nova (Couss III, 13)

Johannes de Muris: Musica practica (GS III, 292)

Libellus cantus mensurabilis (Couss II, 46)

9.2 Menzura

Rozšíření znaků - zrovnoprávnění imperfektní menzury – identifikace menzury – imperfekce – alterace

9.3 Izorytmie

Izoperiodicita- izorytmie – talea- color

9.4 Repetiční princip

Ouvert - clos – balada – virelai –rondeau

9.5 Italská notace

(koncepční a grafické rozdíly mezi francouzskou a italskou notací – diviso – smíšená notace)

Marchetus de Padua: Pommerium musicae mensurates (GS III, 121)

9.6 Manýristická notace

(vymezení pojmu – charakteristické znaky – Codex Chantilly)

Identifikace menzury

1. Pomlky

1.1 Modus (L-B)

- 1.1.1 Pausa triorum temporum identifikuje jednoznačně **modus perfectus**.
Kombinace ukazuje na **modus imperfectus**.
- 1.1.2 Pausa duorum temporum se může vyskytovat v obou modech. V **perfektním modu** však musí být ve spojení (před nebo po) s brevis Nachází-li se pausa duorum temporum mezi dvěma longami je to znakem **imperfektního modu**.
- 1.1.3 Dvě po sobě následující pomlky duorum temporum (2+2) identifikují **imperfektní modus**, zatímco čtyřdobá pomlka v perfektním modu musí být naznačena kombinací (3+1).

1.2 Tempus (B-S)

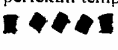

Nejčastějším prostečkem pro poznání menzury tempu je způsob zápisu dvou po sobě jdoucích S-pomlk. Jestliže jsou S-pomlky napsány na téže lince, jde vždy o **perfektní tempus**. Jestliže jsou dvě S-pomlky psány na různých linkách, doplňují zpravidla některou skupinu semibreves a mohou patřit jak k perfektnímu, tak k imperfektnímu tempu. U **imperfektní menzury** však místo 2 S-pomlk bývá zpravidla psána pomlka brevis.

1.3 Prolace (S-M)

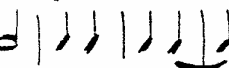
Tatáž pravidla jako pro tempus platí také pro prolaci, kde funkci S-pomlk mají M-pomlky.

2. Rytmické figury

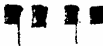

- 2.1 Jestliže se vyskytují tři noty stejného druhu mezi dvěma notami nejbližší vyššího druhu, můžeme v převážné většině případů usuzovat na **perfektní menzuru** :

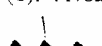
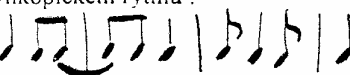
perfektní modus perfektní tempus perfektní prolace

Pozor! Tyto kombinace se však mohou vyskytovat rovněž v **imperfektní menzure**, jako synkopický rytmus:

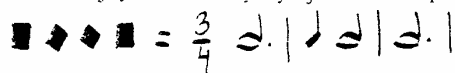
 = $\frac{2}{4}$

V tomto případě však musí být synkopická figura doplněna další notou stejné hodnoty, která vyrovná efekt rytmického posunu.

- 1.2 Jestliže se vyskytuje jednotlivá nota mezi dvěma notami nejbližší vyššího druhu (střídání dvou sousedních hodnot): a) b) c) je to známka **perfektnosti** modu (a), tempu (b) nebo prolace (c). Avšak i zde platí poznámka o synkopickém rytmu :

 = $\frac{2}{4}$

- 1.3 Četný výskyt skupinek dvou not stejné hodnoty je známkou **imperfektní menzury**. Jestliže je druhá nota ve skupině nahrazena pomlčkou stejné hodnoty, potom je tato identifikace jednoznačná. Pozor! Skupinka dvou stejných not se vyskytuje rovněž v **perfektní menzuře**, kde ovšem signalizuje alteraci:

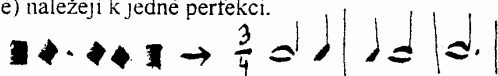

3. Punctus

Punctus je pomocným znakem zavádným menzurální teorii z toho důvodu, aby mohly být přesně vyjádřeny některé vztahy, které nelze systémem pravidel definovat. Tento pomocný znak je užíván ve dvojím smyslu:

3.1 Punctus divisionis (perfectionis)

Punctus divisionis (perfectionis) je dělicí značka ve smyslu dnešní taktové čáry, která naznačuje, že noty takto oddělené (uskupené) náležejí k jedné perfekci.

Punctus divisionis se vyskytuje pouze v **perfektní menzuře** a umožňuje správné čtení nejednotných rytmických figur. Např. ve skupině naznačuje imperfekci (), ve skupině naznačuje alteraci ().

3.2 Punctus additionis (augmentationis)

Punctus additionis je identický s dnešní tečnou za notou – prodlužuje o polovinu trvání. Vyskytuje se pouze v imperfektní menzuře a vyžaduje proto přítomnost noty nejbližší nižší hodnoty, aby doplnila prodloužení do plného taktu. Jestliže taková nota chybí (nemusí být však v bezprostřední blízkosti), potom jde o punctus divisionis a o perfektní menzuru.

Pozor! Ve smíšených menzurách [např. 3,2] se však punctus vyskytuje v obou významech: jako divisionis v perfektním tempu a jako additionis v imperfektní prolaci.

4. Červené noty (color)

Červené noty se ve francouzské notaci vyskytují v **perfektní menzuře**, kterou mutují do **imperfektní menzury** (tři červené noty mají hodnotu dvou černých). Totéž platí o ligaturách vyskytujících se v zápisu tenorových a kontratenorových hlasů.

Imperfekce

Pravidla:

- 1) Krátí se o tolik, kolikátým dílem noty imperfektované je nota imperfektující
- 2) Imperfektovat může pouze nota, která je k neblíže vyšší hodnotě v perfektním vztahu

1. *Imperfectio ad totum* (dvě sousední hodnoty: Mx-L, L-B, B-S, S-M)

2. *Imperfectio ad partem*

2.1 *Imperfectio ad partem propinquam* (hodnoty „přes jednu“: Mx-B, L-S, B-M)

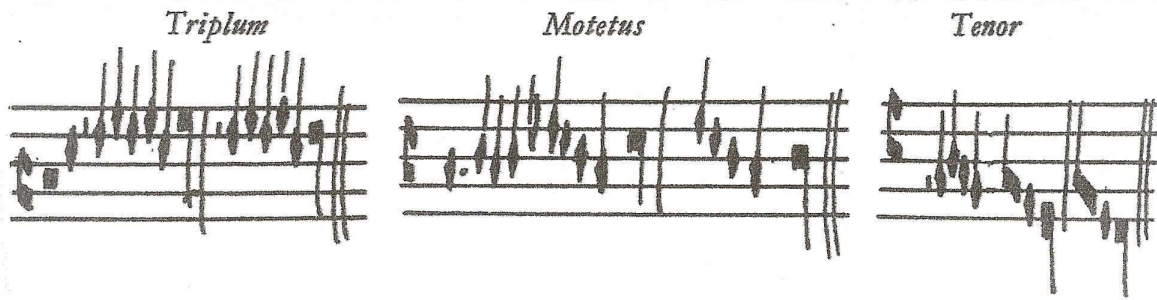
2.2 *Imperfectio ad partem remotam* (hodnoty „přes dvě“: Mx-S, L-M)

2.3 *Imperfectio ad partem remotissimam* (hodnoty „přes tři“: Mx-M)

A musical score consisting of three staves. The top staff begins with a large, ornate initial letter 'O' containing a portrait of a man. To the right of the 'O', the Latin text 'vate non sum mortuus.' is written in a Gothic-style font. The music is written in a medieval style with square notes on a four-line staff. The second and third staves continue the musical notation.

Triplum *Motetus* *Tenor*

The image shows three staves of musical notation. The first staff is labeled 'Triplum' and contains a complex melodic line with many notes. The second staff is labeled 'Motetus' and contains a similar melodic line. The third staff is labeled 'Tenor' and contains a simpler melodic line. All three staves are written on a five-line staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat).

1 2

1 2

m'est
mes *vis* *a - - - mis.*

1 2

The image shows a vocal score with three staves. The top staff is the vocal line, the middle staff is the piano accompaniment, and the bottom staff is the bass line. The lyrics are: *m'est mes vis a - - - mis.* The score includes first and second endings for both the vocal line and the piano accompaniment. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 4/4.

S pensez pas que ie recoi e . de vous a mes
C Car millement faire ne le porrai e . tant vous am ie
se sou nent ne vous voy / de cuer en bon ne foy . Am /
en vous cuer corps . et vie employ . ne riens qui soit ne me
destour ne . Qua vous ne pen se ou que ie tour
ne .
C' Ennoz / 02 02 02 02 / 02 02 02 02 02

Paris, Bibliothèque nationale *frf.* 1584 (ca. 1375)
Aus fol. 459'

ne puis avoir plaisir ne te po for a loi Ar Ter riens venus qu'ins
 re las conduire fortune e queusi
 me cou ment s'ar sou quant ne nris de moy ne part ardes delie beaulte d'are
 re nris le doulz regard de moy dame que dieux gard
 mon cuer qui rularms se ne p'ur que p'uisse est tenir
 En moy est moue tou te ne p'ur que p'uisse est tenir
 de plus dur l'ins menir : Je ne puis r.c.

En not 3

Chantilly, Musée Condé 1047 (ca. 1400)

anthonellus.

2 me gentil ev qui est ma sperance. Vous
 estes tout mon bien et mon confort
 Enceur Dame Zentil; Vous estes
 Notre reneur Dame Zentil.
 Vous estes.
 Ne dante riens par teie ny ploufance. Dame Zentil. Et par uoye de nous biens abundance. Quant iequis uenir ne axe grand se par. Dame Zentil.

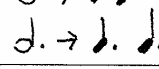

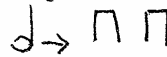
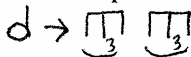
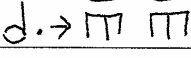
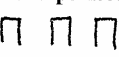
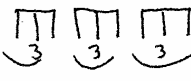
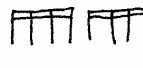
Modena, Biblioteca Estense L. 568 (ca. 1400)

fol. 28r

Italská notace – divisiones

Italská notace se liší od francouzské způsobem vztahu a dělení brevis a semibrevis. Ve francouzské jsou tyto vztahy dány tempem a prolací, italská notace rozvíjí principy uvedené Petrem de Cruce. Vztah „brevis – semibrevis“ určují skupinky, které ohraničuje punctus divisionis.

Brevis

Divisio prima <small>(na úrovni čtvrtek)</small>	Binaria $\frac{2}{4}$ d → $\frac{6}{8}$ d. → 	Ternaria $\frac{3}{4}$ d. →
Divisio secunda <small>(na úrovni osminek)</small>	Quaternaria $\frac{2}{4}$ d → Senaria imperfecta $\frac{2}{4}$ d → $\frac{6}{8}$ d. → 	Senaria perfecta $\frac{3}{4}$ d. → Novenaria $\frac{9}{8}$ d. →
Divisio tertia <small>(na úrovni šestnáctinek)</small>	Octonaria $\frac{2}{4}$ d → 	Duodenaria $\frac{3}{4}$ d. →